
UYGUR HALK ANLATILARINDA SAYI SİMGEÇİLİĞİ

NUMBER SYMBOLS IN UYGUR FOLK NARRATIVES

ЦИФРОВАЯ СИМВОЛИКА В УЙГУРСКИХ НАРОДНЫХ ПОВЕСТВОВАНИЯХ

Funda AYDIN*

ÖZ

Edebiyat, kültürel bir taşıyıcıdır ve farklı kültürlerin yaşamlarına, inançlarına yerleşmiş olguları, kavramları halk anlatılarıyla ortaya koymaktadır. Halk anlatıları adı altında ele alınan destan, masal, hikâye, efsane, vb. türler araştırmacılara zengin malzemeler sunmaktadırlar. Bu malzemelerin ilk sırasında özel anlam ve değerler yüklenerek kutsallık kazanan sayılar yer almaktadır. Her sayı bir anlam alanına sahip olmakla birlikte var olduğu kültürde kendine has fonksiyonlar yüklenmektedir. Temeli bilinmeyen zamanlarda atılan sayı sistemlerinin toplumlara göre kimi zaman uğurlu kimi zaman uğursuz sayılarak birtakım olay ve durumlara karşılık olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bu doğrultuda sayılar ve sayı sembolizmi, anlatımı tamamlayıcı ve destekleyici unsurlar olarak kabul edilmektedir. Türk dünyasında özellikle üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk sayıları sayı simgeçiliği açısından halk kültüründe ve anlatılarında; inanın ve değerlerin yansıması olarak büyük önem taşımaktadır. Sayılarla ilgili bu kabuller ve inanışlar Uygur Türklerinin anlatılarında da önemli bir yer tutmaktadır. İnanışların bir kısmı mitolojik döneme dayanırken bir kısmı tarih boyunca öğrenilen kültür ve inançlara dayanmaktadır. Bu makalede de Uygurların halk anlatılarında yer bulan sayıların; yoğunluk düzeyleri ve nasıl işlendikleri ele alınarak yüklendikleri anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, Uygur halk anlatılarında sayı sembolizmine büyük oranda yer verildiği görülmüştür. Türk kültüründe yoğun olarak kullanılan sayıların Uygur Türklerinin halk inanışlarında da benzer işlevler yüklendikleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Uygur halk anlatıları, sayı simgeçiliği, üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk*

ABSTRACT

Literature is a cultural carrier and reveals the phenomena and concepts settled in the lives and beliefs of different cultures through folk narratives. Folk narratives under the name of epics, tales, stories, legends, etc. Species offer rich materials to researchers. In the first place

---

* ORCID: 0000-0002-5484-9435 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, (fundaaydin93@hotmail.com)

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

of these materials, some numbers gain holiness by assigning special meanings and values. Although each number has a meaning, there are unique functions in the culture for these numbers. It is seen that the number of systems laid at unknown times is used in response to several events and situations, which are sometimes auspicious and sometimes ominous. In this respect, numbers and symbolism are accepted as complementary and supportive elements of narratives. In the Turkish world, especially the numbers of three, four, five, seven, nine and forty are important in folk culture and narratives in terms of number symbolism, as a reflection of belief and values. These assumptions and beliefs about the numbers have an important place in the narratives of Uighur Turks. Some of the beliefs are based on the mythological period, while others are based on culture and beliefs learned through history. In this article, the numbers found in the folk narratives of Uighurs, their density levels and how they are processed are studied to determine their meanings. As a result of the investigations, it was seen that number symbolism was given a great place in Uighur folk narratives. It is understood that the numbers used intensively in Turkish culture have assumed similar functions in the folk beliefs of Uighur Turks.

KeyWords: *Uighur folk narratives, number symbolism, three, four, five, seven, nine, forty*

АННОТАЦИЯ

Литература является культурным носителем и раскрывает феномены и концепции, закрепившиеся в жизни и убеждениях различных культур посредством народных повествований. Народные повествования, такие как эпосы, сказки, рассказы, легенды и т. д. содержат богатый материал для исследований. Среди них на первом месте стоят числа, которые имеют особое и святое значение и являются ценным материалом. Каждая цифра наряду со своим значением, в культуре общества имеет уникальные функции. Системы чисел, корни которых заложены ещё в неизвестном прошлом, иногда благоприятны для общества, а иногда считаются зловещими и используются в ответ на ряд событий и ситуаций. В этом отношении числа и символика принимаются как дополнительные и поддерживающие элементы выражения. В народных повествованиях тюркоязычного мира и культуре числа три, четыре, пять, семь, девять и сорок, с точки зрения цифровой символики, имеют большое значение как отражение веры и ценностей. Такие предположения и представления о числах занимают важное место в повествованиях уйгурских турок. Некоторые из верований идут из мифологического периода. Другие основываются на культурное богатство исторического периода. В нижеследующей статье попытались выявить значение чисел и уровень плотности уйгурских народных повествований. В результате исследований выяснилось, что символика чисел занимает большое место в уйгурских народных повествованиях. Понятно, что числа, которые широко используются в общей тюркской культуре, имеют сходные функции в народных верованиях уйгурских турок.

Ключевые слова: *уйгурские народные повествования, символика чисел, три, четыре, пять, семь, девять, сорок.*

Günlük yaşantıda -farkındalık düzeyi tartışmalı olmakla birlikte- sıklıkla kullanılan ve matematiksel işlemlerin dışında simgesel anlamlar yüklenen sayılar; mitolojiye ve dine dayalı birtakım işlevleri bünyelerinde taşımaktadır. İlk çağlardan beri devam edegelen bu durum, insanların gördükleri ve algıladıkları şeylere anlam atfetme güdülerinden kaynaklanmaktadır. Sayılara yüklenen bu anlamlar da milletlerin kültürel tarihlerindeki yaşanmışlıklara dayanmaktadır. Yani sayı sistemindeki işlevinden sıyrılan ve daha özel bir anlam kazanan sayılar, kültürel bir

unsur konumuna geçmektedir. Bilhassa üç, beş, yedi, dokuz ve kırk gibi mitolojik sayılar simgesel değer kazanarak Türk kültür hayatında ve anlatılarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Fakat bu sayıların; toplumların yapısına, geçmişine, kültürüne ve inanç sistemine bağlı olarak kimi zaman anlam boyutu bakımından benzerlik ve farklılıklar ortaya koyduğu görülmektedir. Bu durum bir millete ait dilin var oluşuyla, var oluşu aynı zamana tekabül eden sayıların millî vasıflar yüklenmesi ile ilişkilidir (Çelik Şavk 2001: 52). Milliliğin yanı sıra sayıların farklı anlamlar yüklenmesinde, her sayının benzersiz ve özel anlam katmanlarına sahip olması etkili olmuştur (Schimmel 1998: 27). Çünkü hiçbir sayı diğerinin yerini alamaz ve oluşturduğu anlam alanını kapsayamaz.

A. Schimmel, sayıların en eski uygarlıklardan itibaren manyetik bir çekim alanına sahip olduğuna inanıldığını ve onlara tapıldığını ifade etmektedir. İnsanların, sayılara karşı duyduğu bu hislerin zamanla onlara özel anlamlar ve güçler vermelerine neden olduğunu ve bugün kimi dinlerde hâlâ bu inanışların geçerli olduğunu ileri sürmektedir (Schimmel 1998: 20). Öyle ki Bayram Durbilmez de modern çağda dahi devam eden “kehanette bulunma” ve “büyü yapma” gibi uygulamalarda “sayıların büyü gücü”nden yararlanma yoluna gidildiğini ifade etmektedir (Durbilmez 2008: 211). Dolayısıyla sayılar, sadece somut değerleri değil soyut değerleri de bünyesinde taşıyarak kutlu sayılmakta ve “formülistik sayı” olarak kabul edilmektedir.

Mitolojik dönemlerden günümüze kadar gelen sayılara yüklenen çeşitli anlamlar, Türk Dünyasının sözlü kültür ürünlerinde de belirgin bir yer tutmaktadır. Yapılan çeşitli çalışmalarda; Kırım (Durbilmez 2007a), Nahçıvan (Durbilmez 2008), Romanya (Durbilmez 2010), Batı Trakya (Durbilmez 2011), Kazakistan (Durbilmez 2012) Türklerinin inanışlarında ve anlatılarında mitolojik sayılardan yararlandığı görülmektedir. Bu genel çalışmalar dışında Dede Korkut (Ulukan 2012), Alpamiş (Erol-Çalışkan 2019), Manas (Gürsoy-Naskali 1996, Çelik-Şavk 2001), Maaday Kara (Çelik Şavk 2001), Huban Arığ (Durbilmez 2009) destanlarında da mitolojik sayılar belirgin olarak kullanılmıştır. Türk destanlarındaki sayıların din kaynaklı anlamları (Küçük 2013) ve Türk dünyası atasözlerinde sayıların kullanımı (Hirik 2017) hakkında yapılan çalışmalar da Türk dünyasında sayı simgeçiliğinden yararlandığını göstermektedir¹.

Bu makalede de Türk dünyasında önemli bir boy olmanın yanı sıra köklü bir edebî dünyaya sahip olan Uygur Türklerinin halk anlatılarında sayıların işlenişi ve hangi oranda yer aldıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmalar sonucunda 18 Uygur halk destanı ve çeşitlenmeleri ile birlikte toplamda 34 anlatı, (Aydın 2019), 300 Uygur efsanesi (Öger 2008) ve “çöçek” adı verilen 54 Uygur masalı (Haşim 1989) tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerden sonra anlatılarda yer alan ve yaygın kullanıma sahip olan sayıların; üç, dört, beş, yedi, dokuz ve kırk sayılarının olduğu görülmüştür:

¹ Türkiye’de sayı simgeçiliği üzerine yapılmış çalışmalar için ayrıca bkz. Rayman 1991, Yardımcı 2000, Durbilmez 2007b, Durbilmez 2009, Güvenç 2009, Çıblak-Coşkun 2010, Yücel 2011, Keleş 2017, Pehlivan 2017, Durbilmez 2017a: 201- 251, Durbilmez 2017b: 49-92, Önal-Kılıç 2018, Soydan 2018, Durbilmez 2019a: 64-79, Durbilmez 2019b: 39- 99.

1. Üç (3)

Kapsayıcı ve bir üst seviyede birleştirici rol üstlenen üç sayısı, “ilk gerçek sayı” (Schimmel 1998: 69) kabul edilmektedir². Türk kültüründe “mükemmellik”, “bütünlük/ çokluk”, “tamamlanma”, “sınıra gelme” anlamlarında kullanılmaktadır (Durbilmez 2010: 247). Uygur anlatılarında ise daha çok üç kız/erkek evlat, üç güvercin, üç başlı canavar, üç gün/gece, üç istek, üç soru, üç yol, üç kusur, üç şart, üç kez aynı eylem, üç hayvan, üç kapı şeklinde görülmektedir.

Kişilerin ve unsurların ulaşılabilceği en üst sayı kabul edilen üç sayısının Uygur halk anlatılarında miktar bildirmek için kullanıldığı örnekler mevcuttur: Söz gelimi: Abdurrahman Han (İnayet 2004: 93; Özkan 1989: 163; 165), Akulambedihan (Mehmet 1999: 212), ŞimTömür (Mehmet 1999: 228), Hurilika-Hemracan (İnayet 2004: 445), Kamerşah ile Şemsi Canan (İnayet 2004: 410), Tahir ile Zühre (İnayet 2004: 267) destanlarında / halk hikâyelerinde ve Beşik Hakkında Rivayet’i (Öger 2008: 702) ile Tükenmeyen Altın (Haşim 1989: 105) masalında kahramanların üç çocuğu bulunmaktadır. Bu anlatılarda Habibullah Müftü Hacı (İnayet 2004: 93; Özkan 1989: 163; 165), Yalmavuz (Mehmet 1999: 212), Mehtumhan (Mehmet 1999: 228), şah (İnayet 2004: 445), Kamerşah (İnayet 2004: 410), Rum ili padişahı (İnayet 2004: 267), Afrasiyab (Öger 2008: 702), ihtiyar bir adam (Haşim 1989: 105) üç çocuk sahibidir.

Dolanlılar Efsanesi’nde İslam dinini yaymak (Öger 2008: 531), İsilik Aşı Hakkında Efsane’de kıza evlenme teklifinde bulunmak (Öger 2008: 537), Çakandan’ın Uzun Yaşaması Efsanesi’nde cenazeye gitmek (Öger 2008: 614) için üç yiğit harekete geçmektedir. Tilkinin Taksimatı Masal’ında kaplan, kurt ve tilki (Haşim 1989: 39), Övüngen Kurbağa Masalı’nda iki kurbağa ve bir kaz (Haşim 1989: 67) üçü birlikte yaşar. Sinek Hakkında Rivayet’te padişah ordusunu üç safaya böler ve Yalmavuz’un cesedini üç parçaya ayırmalarını, üç dağın ardına gömmelerini emreder (Öger 2008: 598).

Üç sayısı ile ilgili kabul edilen olguların, inanışların ve davranışların kaynağı genellikle mitolojiden gelmektedir (Durbilmez 2010a: 247). Buna bağlı olarak Uygur halk anlatılarında olağanüstü varlıkların özellikleri betimlenirken üç sayısı kullanılmaktadır. Söz gelimi: Dört Karış Kumaş Destanı’nda genç adamın düşmanı üç başlı ve üç ağızlı albastıdır (Mehmet 1999: 232), Atoğlu Destanı’nda sevgili don değiştiren üç güvercinden biridir (Mehmet 1999: 237), Buğra Dağı’nın Ortaya Çıkışı Efsanesi’nde Bağdatu’nun atı üç ayaklı boz atır (Öger 2008: 615). Boz Körpeş Karaköz Ayım Destanı’nda Boz Körpeş’in atı üç aylık mesafeyi üç günde gider (İnayet 2013: 72), Efrat ve Dokuz Kız Efsanesi’nde Çin hakanının üç yüz altmış yıllık yolu bir günde kat eden atı vardır (Öger 2008: 523).

Mitolojik dönemlerden beri sihir-büyü gibi dinî faaliyetlerde yahut şifahi ritüellerdede üç sayısına bağlı kalınmakta ve aktif bir şekilde yer verilmektedir.

²Üç sayısının Türk kültüründeki anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. Yardımcı 2000: 637-639, Durbilmez 2005: 1-22, Durbilmez2007: 177-181, Durbilmez2008: 342-344, Durbilmez 2010: 246-248, Çıblak Coşkun 2010: 73-92, Ulukan 2012: 181-184, Küçük 2013: 98-100, Hirik 2017: 229, , Soydan 2018: 1801-1802.

Bilhassa gerekli eylemin üç kez yapılması ile ölünün dirileceğine inanılmaktadır. Söz gelimi: Boz Körpeş Karaköz Ayım Destanı'nda Karaköz, Boz Körpeş'in parçalanan etleri etrafında üç kez dolaşarak diriltmek ister (İnayet 2013: 81). Kamerşah ile Şemsi Canan Destanı'nda Kamerşah, Şaperkut'un gözlerine hayat iksirini üç kez sürünce Şaperkut iyileşir (İnayet 2004: 410). Tutun Hakkında Efsane'ye göre aksakal, tabibin söylediği bitkileri temretkeye³ üç defa damlatınca temretke yok olur (Öger 2008: 614).

Aynı zamanda üç sayısı halk anlatılarının epik kurallarından yineleme, üçler ile ilk ve son durumun önemi kuralıyla örtüşmektedir (Durbilmez 2007: 178). Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda Göroğlu, Zenciler Padişahı'na karşı savaşa gitmek isteyen bir yiğit olup olmadığını üç kez sorar (Mehmet 2011: 259). Tahir ile Zühre Destanı'nda Tahir, şahın huzurunda üç kez saygıyla eğilir (İnayet 2004: 270). Satuk Buğra Han Efsanesi'nde Buğra Han, dayısına üçkez iman edip Müslüman olmasını söyler (Öger 2008: 487) İskender'in Boynuzu Olduğu Hakkında Efsane'de bit yiğit kuyuya üç kez içindeki sırrı açıklar (Öger 2008: 690).

Bir eylemin tekrarlanmasıyla tamama ermesi üçler kuralı ile ilişkilidir. Söz gelimi: Akulambediyan Destanı'nda; Akulambediyan, düşman askerlerine üçüncü uğrak yerinde ulaşır (Mehmet 1999: 212). Hemra'nın Naklısı Destanı'nda Hemra bir tepede üç gün ibadet edip üçüncü gece bir düş görür (İnayet 1992: 195). Yusuf-Züleyha Destanı'nda Züleyha rüyasında üç kez Yusuf'u görür ve üçüncü seferde Yusuf'tan haber alır (Arpacık 1993: 167).

Anlatılarda birtakım eylemlerin üçüncü seferde gerçekleştirilmesi neticesinde istenilen ve beklenen sonuca ulaşıldığı görülmektedir: Söz gelimi: Akulambediyan ve Tahir ile Zühre Destanı'nda testiden su dökülmesi üç kez istenir. İlk destanda Mehtumhan ırmaktan su dolduran kıza suyu tencereye Akulambediyan üç kez istedikten sonra dökmesini söyler. Kız eve döndüğünde Akulambediyan üç kez su istediğini yineleyince kız döker ve içinden bir yüzük çıkar (Mehmet 1999: 219). İkinci destanda/ halk hikâyesinde Zühre abdest almak için cariyeden eline su dökmesini ister. Cariye Dilaram, Zühre'nin isteğini üçüncü kez bildirmesiyle suyu döker. Suyun içinden Tahir'in yazdığı mektup çıkar (İnayet 2004: 266). Çın Tömür Destanı'nda Çın Tömür atını kaybeder ve üç kulan sürüsüne atını sorar. Üçüncü sürüdeki yaşlı at, Çın Tömür'ün kaybolan atının nerede olduğunu söyler (İnayet 2004: 163). Çınar'da sihirli ağaç, evden kaçmak isteyen kızın ilk duasında ev kadar, ikinci duasında dağ kadar olur ve üçüncü duada gökyüzüne ulaşarak kızın kurtulmasını sağlar (Mehmet 1999: 242).

Ayrıca üç kardeşin giriştiği mücadelelerde en küçüğün zafere ulaştığı görülmektedir. Söz gelimi: Atoğlu Destanı'nda üç güvercinden üç kıza dönüşen kızları yakalamak için ilk iki gün Taş oğlu ve Ağaç oğlu üçüncü gün üç kardeşin en küçüğü Atoğlu nöbet tutar ve onları yakalayarak eş yapar (Mehmet 1999: 237). Çınar Destanı'nda üç kardeş, kız kardeşlerine musallat olan cadıyı yakalamak için üç gün art arda nöbet tutarlar. Üçüncü gün en küçük kardeş cadıyı öldürerek kardeşini kurtarır (Mehmet 1999: 245).

³Temretke: halk dilinde temre, temriye olarak geçer. Sivilceli, irinli bir cilt hastalığıdır.

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

Üç sayısı anlatılarda kahramanı tercih yapmaya ve sınanmaya götürmektedir. Söz gelimi: Hurilika-Hemracan Destanı'nda padişahın istediği bülbülü bulmak için yola çıkıp üç yol ağzına gelen üç kardeşten Hemra "gidilen-dönülmeyen" üçüncü yolu seçip oraya girer(İnayet 2004: 445). Aynı anlatıda Hurilika,Hemracan'ırüzgar, kum ve hurilerle (İnayet 2004: 449), Tahir ile Zühre Destanı'nda haremdeki gözcü nine, Tahir'i kılıç, at ve avcı kuşuyla (İnayet 2004: 277) üç kez sınar.

Türk kültür hayatındaki âdet, gelenek, görenek ve inançlar üzerinde etkili olan üç sayısı anlatılarda da mevcuttur. Söz gelimi: Köz Destanı'nda âdete göre yeni gelin, kocasının evine getirildiği vakit yiğidin, gelinin geldiği yöne doğru üç ok atması gerekir (Mehmet 1999: 237).

Anlatılarda üç sayısının üç istekte/ şartta bulunma şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda Göroğlu, Hızır'dan ününün her yana yayılması, ömrünün uzun olması ve dünyada hiçbir gücün kendisini aşamamasını diler (Mehmet 2011: 41). Olanbay Hakkında Efsane'de Şirin, şehzadeden peşinden yaya gelmesi, hedeflenen yere varıldığında birlikte yaşanması ve kendini kaybederse yürümeye devam edip yorulduğu yerde bir şehir inşa etmesini ve kapıyı açık tutmasını ister (Öger 2008: 649).

Ayrıca üç sayısı ulaşılabilecek en üst seviyedeki süre olarak kullanılmıştır. Üç gün/ üç gece/ üç yıl sonunda muhakkak bir sona ulaşılmıştır. Söz gelimi: Çın Tömür Batur Destanı'nda Çın Tömür, Yalmavuzla (İnayet 2004: 160), Göroğlu Destanı'nda Havaz Han düşmanla (Mehmet 2011: 265), Pehlivan Seyit Destanı'nda Seyit, Çinli çerilerle (İnayet 2013: 52), Mazar Hocam Efsanesi'ne göre Baba Kamber Veliyulla, Hz. Ali ile (Öger 2008: 504)üç gün üç gece savaşmaktadır.

Nozugum'un Kıssası'nda, Nozugum ile evlenen Kalmuk beyi (İnayet 2013: 25), Senuber Destanı'nda oğluSenuber ve yiğitlerine kavuşan Hurşit Şah (İnayet 2004: 364), Tahir ile Zühre Destanı'nda Tahir'den ayrılan Rum şahının eşi ve kızları (İnayet 2004: 270), Gülendem Destanı'nda Gülendem ve Şahanver'i evlendiren Yarkent şahı (Mehmet 2011: 471)üç gün üç gece düğün/eğlence yapmaktadır.

Abdurrahman Han Destanı'nda Abdurrahman Han'ın (İnayet 2004: 111), Dört Karış Kumaş Destanı'nda bir adamın (Mehmet 1999: 234), Kamerşah ile Şemsi Canan Destanı'nda Kamerşah'ın annesinin (413) defnedilmesi; Göroğlu Destanı'nda sarhoş olan Göroğlu'nun uyanması (Mehmet 2011: 143) üç gün sonra gerçekleşmektedir

Ayrıca üç sayısı süre kapsamında mühlet bildirilirken de kullanılmaktadır. Söz gelimi: Abdurrahman Han Destanı'nda Ambal, Habibullah Müftü Hacı'ya Abdurrahman Han'ı teslim etmesi için (İnayet 2004: 99), Seyit Noçi Destanı'nda MaTitey, Seyit'e teslim olması için (İnayet 2004: 60), Garip ile Senem Destanı'nda şah, Garip'in bulunması için (İnayet 2004: 233), Gülendem Destanı'nda şah yurttan düşmanların atılması için (Mehmet 2011: 445) üç gün;Hurilika-Hemracan Destanı'nda şah, oğullarına âşık olduğu bülbülü bulmaları için (İnayet 2004: 445) üç ay mühlet verir

Mekan ifadelerinde de üç sayısına rastlanmaktadır. Söz gelimi: Seyit Noçi Destanı'nın Pehlivan Seyit çeşitlenmesinde Almas, Üçturfan zindanından kaçır (İnayet 2013: 46). İğde Ayaklanması Rivayeti'nde, yöneticiler Üçturfan'ın en güzel

kızına göz diker (Öger 2008: 645). Hemra'nın Naklısı Destanı'nda Hemra bülbüle ulaşmak için üçüncü kapıdan girer (İnayet 1992: 198). Üçüncü kapı destanda mekan olarak Hemra'nın sihirli nesneye "bülbüle" ulaşması için açılan kutsal kapıdır.

2. Dört (4)

Kozmostaki düzenin, sağlamlığın, eşitliğin ve mükemmelliğin uygarlığın en üst sınırı olan dört sayısı üzerine kurulduğu belirtilmektedir (Schimmel 1998: 98-117). Pek çok Türk boyunun ve akraba topluluklarının halk bilimi ürünlerinde de genellikle mitolojik kökenli dört sayısının yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir⁴ (Durbilmez2007b: 181-183; 2008: 345-346; 2009: 72; 2010a: 248-249).Uygur halk anlatılarında da dört sayısı; dört evlat, dört atlı, dört cellat/ zaptiye, dört yaş, dört/ dört yüz yıl, dört yön, dört kapı şeklinde görülmektedir.

Anlatılarda daha çok miktar bildirmek için kullanılmaktadır. Söz gelimi: Nozugum'un Kıssası (İnayet 2013: 18)'nda ve Nozugum'un Nazmı (İnayet 2005: 371)'nda kahramanın babası dağdan inen dört boz atlıdan biridir. Hemra'nın Naklısı'nda padişahın (İnayet 1992: 191), Türk Efsanesi'nde Sidahun'un(Öger 2008: 527) dört evladı bulunmaktadır.

Nozugum'un Kıssası'nda hapishanede Nozugum'u dört zaptiye bekler (İnayet 2013: 25). Pehlivan Seyit Destanı'nda Seyit dört askerle savaşıyor (İnayet 2013: 44). Şah Adilhan Destanı'nda emaneti kontrole dört asker gider (İnayet 2013: 140). Şehzade Nizamettin ile Melike Rena Destanı'nda Renahan'ı idama dört cellat götürür (İnayet 2014: 408).Gülendem Destanı'nda yurdun işgal edildiğini sultana dört asker bildirir (Mehmet 2011: 407).

Dört sayısının, yaş kavramına bağlı olarak belli eylemlerin ve olayların "başlangıç" sürecini ifade ettiği örnekler mevcuttur. Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda (Mehmet 2011: 21), Garip ile Senem Destanı'nda (İnayet 2004: 206), Senuber Destanı'nda (İnayet 2004: 325) kahramanlar dört yaşında okula başlamaktadır.

Ayrıca dört gün/yıl bir olayın gerçekleşmesi için beklenen zaman olarak verilmektedir: Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda Göroğlu'un büyüyüp olgunlaşarak Ezim Köz Ayım'ı kurtarmaya gitmesi (Mehmet 2011: 33), Boz Yiğit Destanı'nda Boz Yiğit'in Sahipcamal'a kavuşması (Mehmet 2011: 301), Şehzade Nizamettin ile Melike Rena Destanı'nda, Gülpirak'ın sürgünü (İnayet 2014: 435) dört yıl; Ashab-ı Kehf Efsanesi'nde ise mağaradakilerin uyanması dört yüz yıl sürmektedir.

Dört sayısı evrendeki düzene bağlı olarak günlük yaşantıda "doğu-batı-kuzey-güney", "sağ-sol-yukarı-aşağı" şeklinde yer-yön bildiriminde de kullanılmaktadır. Dört yan, dört kapı şeklindeki ifadeler ise Türk devlet anlayışında yurdun her yanında güvenliği sağlamak için dört yönde belli noktaların merkez kabul edilmesinin işaretidir. Uygur halk anlatılarından söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda Haldar Han savaş meydanının dört yanına kırk defa koşturur (Mehmet 2011: 153).Yine Göroğlu Destanı'nda Göroğlu'nun (Mehmet 2011: 159), Samurun

⁴ Dört sayısının Türk kültüründeki anlamları hakkında geniş bilgi için bkz.Yardımcı 2000: 637-639, Durbilmez 2007b: 181-183; 2008: 345-346; 2010a: 248-249, Hirik 2017: 230; Küçük, 2013: 100-101, Soydan 2018: 1802-1804.

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

Padişah Oluşu Masalı'nda samurun şahlığı (Haşim 1989: 85) dört yana yayılır. Seyit Noçi Destanı'nda MaDaren, Seyit'i dört kapıya baş yaptığını söyler (İnayet 2004: 56).Efrat ve Dokuz Kızı Efsane'sinde Çin hakani dört kızından yurdun dört yanını korumalarını ister (Öger 2008: 524). Hemra'nın Naklısı'nda dört yol ağzına gelen Hemra soldaki yola girer (İnayet 1992: 191) ve dev peri Hemra'ya bülbülün dördüncü kapıda olduğunu belirtir (İnayet 1992: 198). Gülendem Destanı'nda şehrin dört kapısı zincirler (Mehmet 2011: 407).

3. Beş (5)

Türk dünyasında kutlu sayılan ve kavramsal değerler atfedilen sayılardan biri de beştir⁵. Uygur halk anlatılarında da beş/ elli/ beş yüz yiğit, beş yüz akça/ deve, beş evlat, beş gün, beş nesne şeklinde kullanımlara rastlamak mümkündür.

Gerçek sayı olarak beş, canlı ve cansız varlıkların miktarını bildirmek için kullanılmaktadır. Söz gelimi: Abdurrahman Han Destanı'nda, medrese ustası İlyas, Abdurrahman Han'a yetiştirmesi için beş yüz öğrenci emanet eder.(İnayet 2004: 95), Boz Yiğit Destanı'nda Boz Yiğit'i öldürmek için peşine beş yüz asker düşer (Mehmet 2011: 323; Çatık Karadağ 2006: 24).Senuber Destanı'nda (İnayet 2004: 331)ve Şehzade Behram ve Melike Dilriz Destanı'nda kahramanların yanında beş yüz yiğidi vardır (İnayet 2013: 163). Pehlivan Seyit Destanı'nda elli pehlivan (İnayet 2013: 45),Hazreti Said Ali Arslanhan Efsanesi'nde elli bin kişi (Öger 2008: 493) savaşa gider. Göroğlu Destanı'nda Haldar beş yüz katırlık kervanın önünü keser (Mehmet 2011: 149). Şah Adilhan Destanı'nda Adilhan, ölen şehzadeleri diriltten evliyaların ruhuna elli deve keser (İnayet 2013: 146). Şehzade Nizamettin ve Melike Rena Destanı'nda şehzade, kalın olarak melikeye beş yüz akça verir (İnayet 2014: 182).

Ayrıca Rüstem'in Doğumu Efsanesi'nde Rüstem'in, iki yaşında beş kişilik yemek yemesi (Öger 2008: 511) yine miktar bildirmekle beraber "çokluğu" ifade etmektedir. Satuk Buğra Han Efsanesi'nde aksakallı bilge, Buğra Han'a yolda karşısına beş nesne çıkacağını ve beşinciye görünce derhal uzaklaşmasını tembihler (Öger 1989: 484). Burada beş sayısı efsanede karşılaşılabilecek beş yüksek nesne sayısı olarak kullanılmıştır.

Uygur Türklerinin, Türeyiş Efsanesi'ne göre; daha sonra Uygurlara Mani dinini kabul ettirecek Böğü Kağan ağaçtan doğan beş çocuktan biridir (Ögel 2014: 84; 465-466).En eski anlatılardan beri var olan beş çocuğa Uygur halk anlatıları içinde de rastlanmaktadır. Söz gelimi: Abdurrahman Han Destanı'nda ve Yanla Kabilesi Hakkında Rivayet'te beş çocuktan söz edilir. Abdurrahman Han (İnayet 2004: 101) ve kabile(Öger 2008: 532) beş çocuğa sahiptir.

Beş sayısı süre bildirmek için de kullanılmaktadır. Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda; Haldar'ın, Kara Han'a gönderdiği mektup beş günde saraya ulaşır (Mehmet 2011: 151). Ardından Karahan'ın gelip savaş başlatmasıyla sonunda

---

⁵ Beş sayısının Türk kültüründeki anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. Yardımcı 2000: 640-641, Durbilmez 2007a: 113-123; 2010a: 250-251, Küçük 2013: 101-102, Hirik 2017: 230-231, Pehlivan 2017: 19-39.

durgunluk yerini coşkunuğa bırakır. Dolayısıyla beş sayısı “hareketi”, “eyleme geçişi” karşılamaktadır.

4. Yedi (7)

Bilgeliğin, bolluk ve bereketin simgesi olarak evrenselliğin simgesi olarak kabul edilmektedir (Schimmel 1998: 140-168).Türk boylarının pek çok anlatısında, kabul ve davranışında karşılaşılan yedi sayısı, genellikle mitolojik inanışların etkisiyle kutsal sayılmaktadır⁶. Uygur halk anlatılarında ise; yedi başlı canavar, yedi kulaç uzayan kılıç, yedi çocuk, yedi yaş, yedi kurşun, yedi hazine, yedi kalender/evliya/ avcı/ hırsız, yedi iklim, yedi kat yer/ gök, yetmiş iki/yetmiş iki bin bölge/ cevher/ akça/ hastalık, yedi gün yedi gece, yedi ay/ yıl şeklinde kullanımlarına rastlanmaktadır.

Türk dünyası mitolojik anlatılarında Tanrı Ülgen’in yeryüzünde önce yedi kişi yarattığı(Durbilmez 2011: 86) ve insanlığın bu yedi kişiden türediğine inanılmaktadır. Uygur halk anlatıları içerisinde de belli kavimlerin/ toplulukların yedi kişiden oluştuğuna dair örnekler mevcuttur. Söz gelimi: Tatiran Efsanesi’nde felaketler sırasında yedi yere dikilen direğin etrafında dönen yedi kişi hayatta kalır ve şimdiki Tatiranlılar onların evlatlarıdır(Öger 2008: 655). Dolanlılar Efsanesi’nde on dört kişi iman ederek Müslüman olur ve Tarım Nehri’nin etrafına her biri bir şehir kurar. Şimdiki Dolanlıların bu on dört kişinin evlatlarıdır (Öger 2008: 532). “On dört” sayısı da yedinin iki katı olmasıyla kutsaldır.

Ayrıca Tanrı Ülgen’in yedi gökte oturan yedi oğlunun olduğuna inanılmaktadır (Ögel 2014: 463). Türk kültüründe yaygın kullanıma sahip olan “yedi gök” ve “yedi evlat” ifadelerine Uygur halk anlatılarında da rastlanmaktadır. Söz gelimi: Satar Nasıl Ortaya Çıkmış? Efsanesi’nde Tanrı her şeyden önce yedi kat yeri, yedi kat göğü yaratır (Öger 2008: 682).Göroğlu Destanı’nda Leyli Kır atın gözleri yedi kat göğü gözler (Mehmet 2011: 27) ve Ağa Yunus Peri yedi kat gökte yaşayan yedinci Kaf Dağı padişahının kızıdır (Mehmet 2011: 47).Hurilika-Hemracan Destanı’nda Hurizefran, bülbülü çalan Hemracan’ın yedi kat gökten yere atılmasını emreder (İnayet 2004: 455).Efrat ve Dokuz Kız Efsanesi’nde Çin hakanının yedi kızından en küçüğü Ayhan her kılıç sallayışında yedi kat gökyüzünü ve yeryüzünü titretir (Öger 2008: 524; 526).

“Yedi iklim” ifadesi de anlatılarda dikkat çekmektedir. İstemi Kağan’ın mektubunda yedi iklimin hükümdarı olduğunu belirtmesi Köktürklerden beri yedi sayısının kutlu kabul edildiğini ortaya koymaktadır (Ögel 2014: 163). İklim ifadesi anlatılarda uçsuz bucaksız mekanları karşılamak için kullanılmaktadır. Söz gelimi: Tahir ile Zühre Destanı’nda Karahan, çocuklar için yaptırdığı has bahçeye çiçeklerin (İnayet 2004: 260), Hurilika-Hemracan Destanı’nda padişah âşık olduğu bülbülün (İnayet 2004: 445)yedi iklimden bulunmasını istemektedir. Kamerşah ile Şemsi

⁶ Yedi sayısının Türk kültüründeki anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. Yardımcı 2000: 641-643, Durbilmez 2007: 183-185; 2008: 346- 348; 2010a: 251-252, Ulukan 2012: 184-187, Küçük 2013: 102-104, Hirik 2017: 232-233, Keleş 2017: 49-79, Önal Kılıç 2018: 111-132, Soydan 2018: 1804.

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

Canan Destanı'nda Şaperkut yedi iklimin ins ve cinlerine hükmeden şahıdır (İnayet 2004: 408).

Olağanüstü varlıkların ve nesnelerin özellikleri ifade edilirken de yedi sayısına yer verilmektedir. Söz gelimi: Akulambedihan(Mehmet 1999: 211), Çın Tömür Batur (İnayet 2004: 160) ve ŞimTömür Batur (Mehmet 199: 223) destanlarında/halk hikâyelerinde tabuların çiğnenmesi sonrası ortaya çıkan cadı yedi başlıdır. Ayrıca Akulambedihan Destanı'nda Akulambedihan'ın kendisinden başkasının kullanmadığı kılıcı (Mehmet 1999: 211); İmamı Asımhan Hoca Hakkında Rivayet'te Semsivul'un omuzlarının arası (Öger 2008: 506) yedi kulaçtır. Göroğlu Destanı'nda Leyli Kır yedi aylık yolu yedi günde giden gök menşeli bir attr (Mehmet 2011: 37).

Yedi/ yetmiş iki sayıları bolluk ve bereketin simgesi olarak kutsal sayılır. "Çokluk" ifadesi olan (Schimmel 1998: 140-168) yedi sayısının anlatılarda miktar bildirdiği görülmektedir. Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda din uluları mührü Göroğlu'nun vücudunun yedi yerine basar(Mehmet 2011: 39). Boz Yiğit Destanı'nın düşmanlar Boz Yiğit'i yetmiş iki yerinden yaralar (Mehmet 2011: 323; Çatık Karadağ 2006: 25). Seyit Noçi Destanı'nda cellat Seyit'i yedi kurşunla öldürür (İnayet 2004: 67).Buğra Dağı Hakkında Efsane'de Buğra Dağı'ndaki göl yetmiş iki çeşit hastalığa deva olur (Öger 2008: 621).Koşat Şehri Hakkında Rivayet'te Tanrı Dağı ile Buğra Dağı arasında (Öger 2008: 639) ve Ürümçi Hakkında Rivayet'teÜrümçi'de yetmiş iki değerli maden vardır (Öger 2008: 642).Koşat Şehri Hakkında Rivayet'te şehrin yedinci kapısında günahlarından dolayı yetmiş iki azap ile öldürülen insanlar bulunur (Öger 2008: 640). Garip ile Senem Destanı'nda Şah Senem sevgiliyi kurtarmak için yedi külçe altını (İnayet 2004: 230), Şah Adilhan Destanı'nda Adilhan, kalenderlerin isteğini karşılamak için yedi hazinenin anahtarını (İnayet 2013: 87) verir.

Anlatılarda zikredilen toplulukların, grupların genellikle yedi kişiden oluştuğu görülmektedir. Söz gelimi: Şah Adilhan Destanı'nda Yemen'e yedi kalender (İnayet 2013: 85), Turfan'daki Yedi Evliya Mağarası Efsanesi'nde mağaraya evliya (Öger 2008: 509), Yedi Haydut Efsanesi'nde gözyüzüne halkın cezasından kaçan yedi hırsız (Öger 2008: 548), Kelpin Efsanesi'nde Kelpin'e yurt arayan yedi avcı (Öger 2008: 651), Yusuf-Züleyha Destanı'nda İbrahim Aleyhisselam'a cennetten yedi koç (Arpacık 1993: 150) gelir.

Anlatılarda yedi sayısının zaman mefhumunu karşılamak için kullanıldığı örnekler mevcuttur. Söz gelimi: Akulambedihan(Mehmet 1999: 205), Çın Tömür Batur (İnayet 2004: 157),Göroğlu (Mehmet 2011: 43) destanlarında/halk hikâyelerinde ve Kavun ve Karpuz Nasıl Yayılmış? (Öger 2008: 608) efsanesinde yedi günlük süreçten bahsedilmektedir. Akulambedihan ormana Mehtumhan'ın yanına (Mehmet 1999: 205), Çın Tömür Batur ava (İnayet 2004: 157), Göroğlu İsfahan'a (Mehmet 2011: 43), Selim Dede'nin tarlaya (Öger 2008: 608) yedi günde gider.

Abdurrahman Hoca (Özkan 1989: 163), Pehlivan Seyit (İnayet 2013: 37), Boz Yiğit (Mehmet 2011: 299; Çatık Karadağ 2006: 15),Şehzade Nizamettin ve Melike Rena (İnayet 2014: 398) destanlarında/halk hikâyelerinde "yedi yıllık" uzun bir

zaman diliminden söz edilmektedir. Hacı hazretlerinin savaş hazırlıkları (Özkan 1989: 163), Çinlilerin yurdu işgali (İnayet 2013: 37), Sahipcamal ve Boz Yiğit'in kavuşması (Mehmet 2011: 299; Çatık Karadağ 2006: 15) Nizamettin'in, hocası Şemsi Tebrizi'ye hizmeti (İnayet 2014: 398) “yedi yıl” sürer.

Çın Tömür Batur (İnayet 2004: 160), Göroğlu (Mehmet 2011: 257), Hurilika-Hemracan (İnayet 2004: 458) destanlarında/halk hikâyelerinde; Satuk Buğra Han (Öger 2008: 483), Efrat ve Dokuz Kız (Öger 2008: 524) efsanelerinde savaşlar “yedi gün yedi gece” sürer. Çın Tömür düşman ile (İnayet 2004: 160), Göroğlu, Hunhar Şah ile (Mehmet 2011: 257), Hurilika-Hurizefran ile (İnayet 2004: 458), Budistler Müslümanlarla (Öger 2008: 483), Bağdat hakanı Kasiran Çin hakan ile (Öger 2008: 524) yedi gün yedi gece savaşır.

Garip ile Senem (İnayet 2004: 218), Kamerşah ile Şemsi Canan (İnayet 2004: 396), Şehzade Nizamettin ve Melike Rena (İnayet 2014: 436) destanlarında/halk hikâyelerinde ve Efrat ve Dokuz Kız Efsanesi'nde (Öger 2008: 524) kahramanlar mesafeleri “yedi gün yedi gece”de kat eder. Garip çöle (İnayet 2004: 218), Kamerşah kumluğa (İnayet 2004: 396), Renahan ve hizmetliler saraya (İnayet 2014: 436), hakan Bağdat'a (Öger 2008: 524) yedi gün yedi gecede ulaşır.

Ayrıca Tahir ile Zühre Destanı'nda, Karahan'ın verdiği eğlence (İnayet 2004:270); Kaşgarlı Mahmud'un Vefatı Efsanesi'nde Kaşgarlı Mahmud'un ardından halkın yası (Öger 2008: 497); Tuzlu Arşan Hakkında Rivayet'te kadının duası (Öger 2008: 629) yedi gün yedi gece sürmüştür.

Aynı zamanda hızla geçen zaman dilimini karşılamak için de kullanılmaktadır. Söz gelimi: Tahir ile Zühre Destanı'nda, Tahir ile Zühre yedi günlük dersi bir günde öğrenmektedir (İnayet 2004: 260).

Zaman ile ilişkili olarak “yedi yaş” çocukluktan çıkıp erginleşmeye adım atmaya yani “başlangıcı” ifade etmektedir. Türk dünyası anlatılarında kan döküp ad alma yedi yaşında gerçekleşmektedir. Uygur anlatılarında da kahramanlar yedi yaşından itibaren aktif faaliyet göstermektedirler. Söz gelimi: Göroğlu (Mehmet 2011: 21) ve Senuber (İnayet 2004: 325) destanlarında kahramanlar yedi yaşına kadar ilmî eğitim alıp ardından kılıç tutmayı, ok atmayı, mücadele vermeyi öğrenir. Satuk Buğra Han Efsanesi'nde Buğra Han yedi yaşında arkadaşlarıyla avlanmaya gider (Öger 2008: 480).

5. Dokuz (9)

Üç sayısının üç katı olan dokuz “büyütülmüş kutsal üç” olarak anılmakta ve bu yönüyle “mükemmel” kabul edilmektedir (Schimmel 1998: 177; Durbilmez 2010a: 252). Tek haneli sayıların son noktasıdır. Dolayısıyla sonu ve tamam olmayı karşılamaktadır. Türk boylarının anlatılarında ve kültürlerinde⁷ olduğu gibi Uygur halk anlatılarında da dokuz sayısına rastlanmaktadır. Söz gelimi: dokuz ok, dokuz başlı canavar, dokuz eş, dokuz evlat, dokuz öpücük, dokuz ekmek, dokuz gevher, dokuz merdiven, dokuz kapı, dokuz şehzade, dokuz cellat/ hekim/muhafız, dokuz

⁷ Dokuz sayısının Türk kültüründeki anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. Yardımcı 2000: 643-644, Durbilmez 2010a: 252-253; 2007: 185-186, Ulukan 2012: 187-188, Küçük 2013: 104-105, Hirik 2017: 234-235, Soydan 2018: 1804-1805.

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

soru/ bilmece/ gazel/ sazlı söz, dokuz kat giysi, dokuz ay, dokuz gün, dokuz yaş, dokuz vuruş, dokuz dal, dokuz ırmak, doksan asker, dokuz bin altın, dokuz yüz doksan dokuz ev şeklinde ifadelerle karşılaşılmaktadır.

Tek basamaklı sayıların ulaşabileceği en büyük değer olan dokuz, miktar olarak canlı ve cansız varlıkların “çokluğunu” ifade ederken kullanılmaktadır. Söz gelimi: Göroğlu Destanı’nda Şahtar’ın(Mehmet 2011: 21) ve Göroğlu’nun doksan bin askeri vardır (Mehmet 2011: 21).Efrat ve Dokuz Kız Efsanesi’nde Bağdat hanı rüyasında Çin hakanının savaşa dokuz bin asker ile geldiğini görür (Öger 2008: 524).Şehzade Behram ve Melike Dilriz Destanı’nda Behram’ı (İnayet 2013: 166)Gülendem Destanı’nda Suhuri’yi dokuz cellat esir alır (Mehmet 2011: 467) ve Gülendem Suhuri’yi kurtardıktan sonra dokuz muhafız ile dokuz hekimi ona bakması için yanına bırakır (Mehmet 2011: 463).Tahir ile Zühre Destanı’nda Kara Batur, Tahir’in Zühre’yi dudağından dokuz kez öptüğünü görür (İnayet 2004: 262). Yine aynı destanda Tahir ile Behram dokuz kapıdan geçerek Zühre’nin yattığı revaha gelir (İnayet 2004: 272).Gülendem Destanı’nda Gülendem ile evlenmek için âşik dokuz şehzade Yarkent’e gelir (Mehmet 2011: 393). Seyit Noçi Destanı’nda savaşta dokuz kez top atılır (İnayet 2004: 65). Göroğlu Destanı’nda Ezim Köz Ayım ve Hesin Han dokuz kat kıyafet giyer (Mehmet 2011: 23; 61). Göroğlu’nun insan ve perilerden dokuz eşi vardır (Mehmet 2011: 49).Kamerşah ile Şemsi Canan Destanı’nda Kamerşah çölde uyuyup uyandıktan sonra karşısında dokuz ekmek görür bunları yiyerek kendinde kuvvet bulur (İnayet 2004: 397).Şah Adilhan Destanı’nda balıkçının yakaladığı balığın karnından dokuz gevher ve şehzade Cemşid çıkar (İnayet 2013: 123).Buğra Dağı’nın Ortaya Çıkışı Efsanesi’nde Bağdatu dokuz yaşında ormanda doksan dokuz koyun otlatır (Öger 2008: 615). Saçı Kırk Belik Örmenin Ortaya Çıkışı Efsanesi’nde Altın kız, dokuz yaşında ata binip ava çıkar (Öger 2008: 535). İdikut Dağı’nın Ortaya çıkışı Efsanesi’nde bir yiğit yurda zarar veren ejderhaya kılıcıyla dokuz kez vurur ve onu öldürür. İdikut Dağı’ndaki dokuz yüksek vadi yiğidin ejderhaya vurduğunda parçalanan taşlardan oluşur (Öger 2008: 630).Kızıl Bin Ev Hakkında Efsane’de Ferhat, Şirin için dokuz yüz doksan dokuz evi yapar (Öger 2008: 673).

Dokuz sayısına mitolojik kökenli anlatılarda da rastlanmaktadır. Uygur halk anlatılarında olağanüstü varlık ve nesnelerin özellikleri belirtilirken kullanılmaktadır: Söz gelimi: Akulambediha Destanı’nda Akulambediha’nın yayı tek seferde dokuz ok atan bir yaydır (Mehmet 1999: 212). Atoğlu Destanı’nda Güneş Kız’a musalat olan canavar dokuz başlıdır (Mehmet 1999: 240). Tura Efsanesi’nde derviş, bir efsun okuyarak dokuz çuval sivrisinek ortaya çıkarır (Öger 2008: 664).

Altay Türklerinin, Yaratılış Destanı’na göre dünya ile birlikte dokuz dallı bir ağaç yaratılmıştır. Bu ağacın her bir dalı altında yaratılan bir kişi dokuz oymağa ata olmuştur. Dünyadaki bütün insanlar da bu boydan çoğalmıştır (Ögel 2014: 453). Uygur halk efsanelerinde de birbirinden bağımsız olarak “dokuz dal” ve “dokuz kişi” ifadelerine rastlanmaktadır. Söz gelimi: Dokuz Ejderha Söğüdü Efsanesi’nde pınarın yanında dokuz yılını anımsatan dokuz dallı büyük bir söğüt vardır (Öger 2008: 660). Efrat ve Dokuz Kız Efsanesi’nde Çin hakanının dokuz kızı ve dokuz oğlu vardır (Öger 2008: 524).

Ayrıca Türk boyları “Dokuz Oğuzlar”, “Dokuz Tatarlar” şeklinde adlar almaktadır(Durbilmez 2011: 88). Uygur halk efsanelerinde de bu hususta bir örnek bulunmaktadır. Söz gelimi: Dokuz Oğuz-On Uygur Efsanesi’nde hükümdar, güzeller güzeli kızlarının yalnızca Tanrı ile evlenmeleri gerektiğini düşünür. Kızlarıyla evlenmesi için Tanrı’ya çağrı yapar. Tanrı, bozkurt şeklinde ortaya çıkarak kızlarla evlenir ve dokuz Oğuz ile on Uygurları doğurur (Öger 2008: 528).

Dokuz sayısına “sınanma sayısı” olarak kahramanların yiğitliklerinin sınanması esnasında da rastlanmaktadır. Söz gelimi: Gülendem Destanı’nda vezir, Gülendem ile evlenmek için gelen şehzadelerin kimsenin duymadığı, düşünse aklının almayacağı, cevabı bulunmayacak dokuz soru, dokuz gazel, dokuz bilmece ve dokuz saz ile sınanması gerektiğini düşünür (Mehmet 2011: 397). Ağlayan Dağ Efsanesi’nde şah, Şirin ile evlenmek isteyen yiğitlere dağ üzerinde bin ev yapma şartı koyar. Ferhat bunun üzerine dokuz yüz doksan dokuz ev yapar(Öger 2008: 627).

Dokuz sayısının süre bildirmek için kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Söz gelimi: Pehlivan Seyit Destanı’nda Seyit’in İli’ye ulaşması (İnayet 2013: 43),Kamerşah ile Şemsi Canan Destanı’nda Kamerşah’ın çöle ulaşması doksan dokuz gün sürer. (İnayet 2004: 396).Efrasiyab ve RebabEfsanesi’nde Efrasiyab, kuşlardan duyduğu güzel seslere benzer ses çıkaran bir alet yapmak için dokuz gün uğraşır ve dokuz karış uzunluğunda bir çalgı aleti yapar (Öger 2008: 685). Kamerşah ile Şemsi Canan Destanı’nda annesi Kamerşah’ı (İnayet 2004: 392), Şah Adilhan Destanı’nda Melike Gülçehre oğulları Faruh ve Cemşid’i(İnayet 2013: 142)dokuz ay, dokuz gün sonra doğurur.

Dokuz sayısının mekan adı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Söz gelimi: Tahir ile Zühre Destanı’nda sandık içinde sürgüne gönderilen Tahir, Dokuz Taram denen gemi limanına varır (İnayet 2004: 266). Buğra Dağı’nın Ortaya Çıkışı Efsanesi’nde Bağdatu’ya su getirmek için anne ve babası Dokuz Ateş Nehri’nden geçer (Öger 2008: 616).

6. Kırk (40)

Kültürlerde ve anlatılarda yaygın şekilde kullanılan kırk sayısı “büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı” olarak kabul edilmektedir (Schimmel 2000: 265). Türk kültüründe “hazırlama” ve “tamamlama” sayısı olarak kullanılmaktadır⁸ (Durbilmez 2010a: 254). Uygur halk anlatılarında ise; kırk yiğit/ asker, kırk kız/ cariyeye, kırk köle, kırk muhafız, kırk harami/ haydut, kırk kalender, kırk şah/ bey, kırk bin çoban, kırklar âlemi, kırk kez, kırk gün, kırk gece, kırk macera, kırk kulaç/ karış, kırk deve, kırk kuçar at, kırk katır, kırk otağ, kırk ocak, kırk akça şeklinde örneklerine rastlanmaktadır.

Anlatılarda genellikle toplu gruplardaki kişi sayısını karşılayan kırk sayısı “çokluğu” ve mevcut “topluluğun gücünü” ifade etmektedir. Söz gelimi: Çın Tömür Batur (İnayet 2004: 164), Göroğlu(Mehmet 2011: 19; 153; 159), Seyit Noçi (İnayet

⁸ Kırk sayısının Türk kültüründeki anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. Gürsoy Naskali 1996: 56-59, Yardımcı 2000: 646-645, Durbilmez 2007: 187-189; 2008: 348-350; 2010a: 254-255, Güvenç 2009: 85-97, Küçük 2013: 105-106, Hirik 2017: 236-238.

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

2004: 81) ve Senuber(İnayet 2004: 325) destanlarında/halk hikâyelerinde kırk kişilik topluluklardan söz edilmektedir. Mehtumhan'ın kırk muhafızı (İnayet 2004: 164), Ehmed Han'ın kırk şahı (Mehmet 2011: 19), Daniyar ve Kara Han'ın kırk bin askeri (Mehmet 2011: 19; 153), Havaz Han'ın kırk bin yiğidi (Mehmet 2011: 159), Kof Beyzade'nin kırk yardımcısı (İnayet 2004: 81), Senuber'in kırk arkadaşı (İnayet 2004: 325) vardır. Ayrıca Çın Tömür Batur (İnayet 2004: 164), Göroğlu (Mehmet 2011: 19), Kamerşah ile Şemsi Canan (İnayet 2004: 402), Tahir ile Zühre (İnayet 2004: 276) destanlarında/halk hikâyelerinde Mehtumhan'ın (İnayet 2004: 164), Ağa Yunus'un (Mehmet 2011: 19), Şemsi Canan'ın (İnayet 2004: 402), Zühre'nin (İnayet 2004: 276) kırk cariyesi; ve Boz Yiğit Destanı'nda Sahipcamal'ın kırk kızı (Mehmet 2011: 299; Çatık Karadağ 2006: 14) bulunmaktadır.

Kırk sayısı yanında "kırk bir" sayısına da rastlanmaktadır. Söz gelimi: Abdurrahman Han Hoca Destanı'nda, Abdurrahman Han'ın kırk bir yiğidi (İnayet 2004: 105), Hurilika-Hemracan Destanı'nda Hurilika'nın kırk bir hurisi (İnayet 2004: 452) vardır. Satuk Buğra Han Efsanesi'nde kırk bir yiğit bir yerden çıkıp gelerek Rasulullah'a selam verir (Öger 2008: 480). Efrat ve Dokuz Kız Efsanesi'nde Muğrat kırk bir kez savaşmış kırk bir pehlivanı yener (Öger 2008: 526). Kindik Hakkındaki Rivayet'te erkek kılığına giren kız, kırk bir yiğit ile savaşa girip düşmanın kırk bir hücumunu püskürtür (Öger 2008: 665).

Varlıkların ve nesnelerin miktarını/ çokluğunu bildirmek için kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Söz gelimi: Göroğlu Destanı'nda Göroğlu, Çembil'e duvarları kırk kulaç uzunluğunda bir kale yaptırır (Mehmet 2011: 49). Garip ile Senem Destanı'nda padişah has bahçeye kırk köle bulunmasını emreder (İnayet 2004: 220). Hurilika-Hemracan Destanı'nda Hurizefran kadıya altın eğerli kırk bin at, altın kemerli kırk bin kul vaat eder (İnayet 2004: 460). Senuber Destanı'nda Senuber kırk kulaç yüksekliğinde altından merdivenli has bahçeye gelir (354). Şehzade Nizamettin ve Melike Rena Destanı'nda şehzade, Renahan'akalın olarak kırk bohça altın işlemeli ipek kumaş verir (İnayet 2014: 396). Tahir ile Zühre Destanı'nda Rum şahının kızlarının saçını kırk kulaçtır (İnayet 2004: 267). Yusuf-Züleyha Destanı'nda Yusuf'un bırakıldığı kuyu kırk kulaç derinliğindedir (Arpacık 1993: 149). Gülendem Destanı'nda Gülendem ile evlenmek isteyen şehzadelerin kırkar koşmacısı, gazelcisi, dansözü ve fıkra anlatıcısı, kırkar komutanı ve sihirbazı, kırkar sazcısı vardır (Mehmet 2011: 393) Uygur Şahı Reşit Han kırk katırı, kırk deveyi, kırk beyi, kırk topu yurdu düşmandan kurtaran Gülendem'e hediye olarak gönderir. Yeni amirlere kırk bey, dört yüz kuşar at verir (Mehmet 2011: 467). Rüstem'in Doğumu Efsanesi'nde Rüstem'in bir ayağı kırk karıştır (Öger 2008: 512). Buğra Dağı'nın Ortaya Çıkışı Efsanesi'nde yayladaki kırk bin çoban, yaşlı kadının hilesini anlar ama güçleri yetmediği için cezalandıramazlar (Öger 2008: 617). Oytoğrak Efsanesi'nde toprağın içinden çıkan peri yüz kırk dört şehri yönettikten sonra Rum şehrine padişah olur (Öger 2008: 647).

Ayrıca İslamiyet ile birlikte kırk sayısı ön plana çıkmıştır. Gayb erenler olarak da anılan ve kimsenin bilmediği sırları bilen ancak kimseye görünmeyen kırklar Türk-İslam kültüründe kutsallığın temsilcileridir. Anadolu'da kendisinden bir daha haber alınamayan nice kişiler için kullanılan "kırklara karışmak" deyimini de bu

kişilerin erlere karıştığını “görünmez olduğunu” yahut “tamam kaybolduğunu” ifade etmek için kullanılmaktadır. Dinî boyutta olayları tamama erdiren güruh olması yönüyle “Kırklar” kutlu sayılmaktadır. Söz gelimi: Garip ile Senem Destanı’nda; Kırklar, Garip’i rüyasında Şah Senem ile nişanlarlar (İnayet 2004: 207). Hurilika-Hemracan Destanı’nda; Kırklar, şeyhleriyle beraber konaklamak için Hemracan’ın girdiği kubbeye girerler ve Hemra ile Hurilika’yı bir araya getirirler (İnayet 2004: 447). Senuber Destanı’nda kırk kalenderler rüyasında Senuber’e de bir kâse şarap ikram eder. Senuber şarabı içtikten sonra kırklar âlemini, elinde şarap ile kırk kalender mağarasını görür (İnayet 2004: 344).

Kırk sayısının Uygur halk anlatılarında bir süreci bildirmek için sıkça kullanıldığı görülmektedir. Genellikle geçen “kırk günlük/aylık” zamanın hemen ardından başka bir olayın meydana gelmesi beklenmektedir. Dolayısıyla kırk sayısı bir “tamamlama süresi”ni ifade etmektedir. Söz gelimi: Tahir ile Zühre Destanı’nda Tahir’in ölümünden sonra Zühre odasına girip kırk gün ibadet eder. Kırk birinci gün odasından çıkıp Tahir’in mezarına gider ve yarılan mezar içine girip Tahir ile öte dünyada kavuşur (İnayet 2004: 276). Boz Yiğit Destanı’nda kırk kız şehre inip kırk gün Boz Yiğit’i arar ancak bulamaz. Ona ulaşamayan Sahipcamal hüznüle şiirler okurken onun sesini duyan Boz Yiğit derhal sevgilinin yanına gider ve kavuşurlar (Mehmet 2011: 299; Çatık Karadağ 2006: 14).Şah Adilhan Destanı’nda yurdun şahı öldükten sonra talih kuşu serbest bırakılır. Kırk gün gökte uçan kuş, yıllarda çölde yaşayan Şah Adilhan’ın başına konarak onu hükümdar eder (İnayet 2013: 110). Şehzade Behram ve Melike Dilriz Destanı’nda şehzade Behram, Tanrı’ya kırk gün talepte bulunur. Kırk gün sonunda Hz. Hızır, Behram’a sevgiliye kavuşması için yardım etmeye gelir (İnayet 2013: 168).

Mezopotamya’da Ülker ve Süreyya yıldız grupları kırk gün süreyle gözden kaybolduğunda Babil halkı bu süreci endişe ve sabır ile beklemiştir. Türk kültüründeki “kırk günlük bekleme” ve “hazırlanma süresi”nin de Mezopotamya kültüründen geçmiş olabileceği düşünülmektedir. (Gürsoy Naskali 1996: 56-59). Uygur halk anlatılarında da kırk sayısının “bekleme sürecini” ifade ettiği örneklere rastlanmaktadır. Söz gelimi: Nozugum’un Kıssası’nda Han’ın Nozugum’un idam emrini yazdığı mektup kırk bir günde generale ulaşır ve kahraman idam edilir (İnayet 2013: 26). Bozi Körpeş Destanı’nda karısı, Bozi Körpeş’in öldürüldüğünü görünce onu bir kara keçeye sarar. Yere koymadan kırk gün kırk gece kaldırırsa dirileceğini düşünür. Otuz dokuz gece gündüz kaldırıp durur. Bozi Körpeş dirileceği sırada bir hilekâr kadının oyunuyla kız keçeyi yere bırakır ve Körpeş’in canı bedeninden çıkar (1477).

Kırk sayısının uzun bir zaman dilimini dolayısıyla “çokluğu” ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Söz gelimi: Çın Tömür Batur Destanı’nda Çın Tömür kırk gün kırk gece uyuyan bir yiğittir (İnayet 2004: 162). Ana Kapı Hakkında Efsane’de Kızıl Dağ’daki mağarada uyuyan yedi başlı Yalmavuz kırk yılda bir uyanıp bütün canlıları yok eder ve cihanı kırk gün kırk gece toz duman kaplar (Öger 2008: 668).Bozi Körpeş Destanı’nda Bozi Körpeş kırk yıldır testide saklanan tesirli rakıyı su zannedip içer ve sarhoş olarak düşmana esir düşer (Aça 1998: 1476). Saçı Kırk Belik Örmenin Ortaya Çıkışı Efsanesi’nde bir yiğit ile kız sevgilerini kırk gün

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

ifade eder (Öger 2008: 536). Yusuf-Züleyha Destanı'nda ağaçlar, Yusuf'un kırk yıl döneceğini bildirmek için Yakup Aleyhisselam'ın kulağına "kırk- kırk" diye seslenir (Arpacık 1993: 139). Buğra Dağı Hakkında Efsane'de periler Allah'a kırk yıl ibadet eder (Öger 2008: 622).

Kırk sayısının Uygur halk anlatılarında "mühlet" bildirmek için kullanıldığı örnekler mevcuttur. Söz gelimi: Kamerşah ile Şemsi Canan Destanı'nda Şaperkut, Şemsi Canan'ı almak isteyen Kamerşah'tan kalın ister. Kamerşah kırk günlük izin ister ve tılsımlı nehir boyuna gidip Allah'a kalın şartını yerine getirmesi için yalvarır (İnayet 2004: 405).Şah Adilhan Destanı'nda kalenderler, şahtan cömertliğini göstermesi için Yemen şehrinin padişahlığını hazinesiyle beraber kırk günlüğüne devretmesini ister (İnayet 2013: 87).Şehzade Nizamettin ve Melike Rena Destanı'nda gizlice nikâh kıyan şehzade ve melike kırk güne kadar sırrın aşikâr olmamasında karar kılar((İnayet 2014: 400).Dol Dağ Hakkında Efsane'de padişah çocuğu olmadığı için kırk yıl perişan olur ve saray ehline bu derde deva bulmaları için kırk gün mühlet verir (Öger 2008: 622).

Kahramanların sınanması esnasında da söz konusu sayıya rastlanmaktadır. Söz gelimi: Şehzade Nizamettin ve Melike Rena Destanı'nda Melike ilmî eğitim aldığını öğrendiği şehzadeye Adem Aleyhisselam'ın yaratılış sürecini sorar. Şehzade kırk yıl yağmur yağdığını, kırk yıl toprağın yerde beklediğini, o toprağa Cebrail'in nazar eylediğini ve kırk yıl toprağın ıslanmasının ardından Hz. Adem'in yaratıldığını belirtir (İnayet 2014: 396).

Kırk gün/ay kahramanların ulaşmak istedikleri diyara erişmeleri için gerekli süre olarak kullanılmaktadır. Söz gelimi: Garip ile Senem Destanı'nda, Garip Bağdat şehrine (İnayet 2004: 213), Gülendem Destanı'nda dokuz şehzade Yarkent'e (Mehmet 2011: 397) ve Gülendem ve Şahanver Şingsingşa'ya (Mehmet 2011: 477) kırk günde ulaşır. İncirin Atuş'ta Yetiştirilmesi Efsanesi'nde Efrasiyab'ın emir erleri dünyanın dört yanındaki meyvelerin en güzellerine kırk ay, kırk gün kırk gece yol kat ettikten sonra ulaşır (Öger 2008: 605).

Gerçekleşen/ gerçekleştirilen eylemler sonucunda anlatılarda "kırk gün kırk gece" eğlenceler/ ziyafetler verilmektedir. Söz Gelimi: Garip ile Senem Destanı'nda, Şah Abbashan, Senem'in doğduğunu öğrenince (İnayet 2004: 206), Süleyman Padişahın Çocuk Sahibi Olması Efsanesi'nde şah, çocuğu olunca (Öger 2008: 479),Göroğlu Destanı'nda şah Ehmed Han, kardeşi ZulperAyım'ın gömüldüğü mezarda doğan Göroğlu'nun kendi yeğeni olduğunu duyunca (Mehmet 2011: 21) kırk gün kırk gece ziyafet verir.

Çın Tömür Batur (İnayet 2004: 164), Göroğlu (Mehmet 2011: 47), Garip ile Senem (İnayet 2004: 223), Hurilika-Hemracan (İnayet 2004: 452; İnayet 1992: 204), Kamerşah ile Şemsi Canan (İnayet 2004: 410), Senuber (İnayet 2004: 364), Şehzade Behram ve Melike Dilriz (İnayet 2013: 187) destanlarında/ halk hikayelerinde ve Olanbay Hakkında Efsane'de (Öger 2008: 650) kırk gün kırk geceden söz edilir. Mehtumhan ile evlenen Şehzade Ozmuh (İnayet 2004: 164), Göroğlu ve Ağa Yunus Peri'yi evlendiren Ehmed Han (Mehmet 2011: 47), Garip ile Senem'i evlendiren Şah Abbas (İnayet 2004: 223), Hurilika ile Hemracan'ı evlendiren şah (İnayet 2004: 452; İnayet 1992: 204), Kamerşah ile Şemsicanan'ı evlendiren Şaperkut (İnayet 2004:

410), Gülperizat ve Mihri Engiz ile Senuber'i evlendiren Hurşit Şah (İnayet 2004: 364), Behram ve Dilriz'i evlendiren şah (İnayet 2013: 187), Olanbay ve Şirin'i evlendiren Dekyanus (Öger 2008: 650) kırk gün kırk gece düğün yapar.

Eğlencelerin yanı sıra Türk kültür hayatında cenazeden sonra kırk gün beklenerek ölü aşı verildiği görülür. Bu durum ölünün kutsala ulaşmasının ardından gerçekleştirilen gelenek ve âdetlerdendir. Uygur halk efsanelerinden Ölüm Töreninin Ortaya Çıkışı Efsanesi'nde bu geleneğin örneğine rastlanmaktadır: Efrasiyab, babası Uluğ Tor öldükten sonra, onun cenazesini kırk gün bekletip yüksek bir tepeye defneder ve kırk gün kırk gece sarayda ziyafet verir (Öger 2008: 533).

Sonuç

Netice itibariyle mitolojik dönemlerden beri insanoğlunun kendisini ve çevreyi tanımaya, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışma girişimine bağlı olarak belli sayılara kutsiyet atfettiği görülmüştür. Verilen bu kutsallık zamanla nesilden nesile aktarılmış ve günümüzde dahi kullanılmaya, inanılmaya devam etmiştir. Uygur halk anlatıları incelendiğinde Uygur Türklerinin de sayılara birtakım değerler atfettikleri ve onların gizemine inanarak kutlu saydıkları görülmüştür. İncelemeler sonucunda Türk dünyasındaki sayı simgeciliği ile Uygur anlatılarındaki sayıların benzer fonksiyonlar yükledikleri dolayısıyla kullanılan sayıların tesadüfi sayılar olmadıkları anlaşılmıştır. Sayı simgeciliğinin en yoğun olduğu anlatı türü halk destanları olduğu, destanlarda da çoğunlukla üç, yedi, dokuz ve kırk sayılarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sayılar çoğunlukla miktar ve süre bildiriminde kullanılmıştır.

Kaynakça

- Aça, Mehmet. (1998).*KozıKörpeş Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, SÜ SBE DKT: Konya.
- Arpacık, Emine. (1998).*Yeni Uygur Türkçesi ile Yazılan 'Yüsüf-Zilayxa' Adlı Eserin Transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Dil İncelemesi*, MÜ SBE YLT: Muğla.
- Aydın, Funda. (2019). *Uygur Halk Destanlarında Tip ve Motif İncelemesi*, ERÜ SBE YLT: Kayseri.
- Çatık Karadağ, H. Şükran. (2006).*Uygur Halk Edebiyatında Boz Yiğit Destanı (Metin- İnceleme- Dizin)*, TÜ YLT SBE: Edirne.
- Çelik Şavk, Ülkü. (2001). "Manas ve Maaday Kara'da Sayılar", *Millî Folklor*, Yıl: 13, S.50, 52-57.
- Çıblak Coşkun, Nilgün. (2010). "Tahtacılarda Üç Sayısı ve Üçleme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S.56, 73-92.
- Durbilmez, Bayram. (2005). "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde Üç Sayısı", *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, S.2, 1-22.
- _____. (2007a). "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği", *Millî Folklor*, Yıl: 19, S.76, 177-190.

Uygur Halk Anlatılarında Sayı Simgeliği

- _____. (2007b). “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde 5 Sayısı”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu- Bildiriler*, hzl. M. Fatih Köksal, 113-126.
- _____. (2008). “Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar”, *TurkishStudies*, S. 3/7, 340-352.
- _____. (2009). “Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde Dört Sayısı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 52, 71-85.
- _____. (2010a). “Romanya Sözlü Türk Edebiyatı Ürünlerinde Mitolojik Sayılar”, *Folklor/Edebiyat*, C.16, S.64, 245-257.
- _____. (2010b). “Hakas Türklerinin Kadın Yiğitlik Destanı HubanArığ’da Mitolojik Bir Sayı: Dokuz”, *Epik Türk ƏnənəsindəDastan, Ortaq Türk KeçmişindenOrtaq Türk Galacayına VI Uluslararası Folklor Konferansının Materialları*(25-26 Noyabr), 80-85.
- _____. (2011). “Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar”, *Almanya: ZeitschriftfürdieWelt der Türken / Journal of World of Turks*, S.3, 77-93.
- _____. (2012). “Kazakistan’da Nevruz İnanışlarına Bağlı Mitolojik Sayılar”, *Ankara: III. Uluslararası Türk Kültürü Kurultayı / Türk Dünyasında Bayramlar* (21-23 Mart 2011), 103-108.
- _____. (2017a). *Gelenekli Türk Anlatıları-1*, Ötüken Yay.: İstanbul.
- _____. (2017b). *Türk Dünyası Kültürü -1*, Ötüken Yay.: İstanbul.
- _____. (2019a). *Türk Dünyası Kültürü -2*, Ötüken Yay.: İstanbul.
- _____. (2019b). *Türk Kültür Coğrafyası –Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yay.: İstanbul.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher. (2019). “Alpamış Destanı’nda Sayıların Anlamları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, 183-197.
- Gezer, Şule. (2017). *Kırgız Destanlarında Mitolojik Unsurlar*, ERÜ SBE DKT: Kayseri, 766-848.
- Gürsoy Naskali, Emine. (1996). “Manas Destanında Kırk Yiğit (Niçin Kırk Yiğit)”, *Türk Dili*, C. 529, 56-59.
- Güvenç, Ahmet Özgür. (2009). “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, 85-97, Erzurum.
- Hirik, Erkan. (2017). “Türk Dünyası Atasözlerinde Sayılar ve Anlam Alanları”, *International Journal*, S.5/1, 223-241.
- İnan, Abdülkadir. (1992). *Manas Destanı*, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- İnayet, Alimcan. (1992). *Hurilika- Hemracan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, EÜ SBE YLT: İzmir.
- _____. (2004). *Uygur Halk Destanları I*, TDK Yay.: Ankara.
- _____. (2005) “Nazıgim Destanı’nın Teşekkül Süreci Üzerine”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.
- İnayet, Alimcan. (2013). *Uygur Halk Destanları-II*, TDK Yay.: Ankara.
- _____. (2014). *Uygur Halk Destan/Hikâyeleri Üzerine İncelemeler*, Gece Kitaplığı: Ankara.

- Kaymaz, Zeki. (2002). “Türklerde Sayı Sistemleri”, *Türkler*, C.3, 419-426, Yeni Türkiye Yay.: Ankara.
- Keleş, Reyhan. (2017). “Yedi Ulu Ozan’ın “Yedi” Sembolizmi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S.83, 47-79.
- Küçük, Mehmet Alparslan. (2013). “Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dinî Yansımaları”, *Gazi Türkiyat*, S.13. 91-109.
- Mehmet, Abdulhakim. (1999). *Çın Tömür Batur Destanı Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, EÜ SBE YLT: İzmir.
- _____. (2011). *Uygur Halk Destanları III*, TDK.: Ankara.
- Öger, Adem. (2008). “Uygur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)”, EÜ SBE DKT: İzmir.
- Önal Kılıç, Sevda. (2018). “Yedi Sayısının Kültürel Arka Planı Çerçevesinde Garibnâme Mesnevisi’nin Yedinci Bölümü Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S.86, 111-132.
- Özkan, İsa. (1989). *Abdurrahman Han Destanı*, KB Yay.: Ankara.
- Pehlivan, Gürol. (2017). “Sayı Simgeçiliğinden Kehanete Bir Meczup ve Eseri Âşık Cemal ve Amasya Seyahatnamesi”, *Millî Folklor*, Yıl: 29, S.115, 19-39.
- Rayman, Hayrettin. (1991). “Yunus Emre’de Sayısal Formeller”, *Fırat Üniversitesi Dergisi*, S.5, 393-407.
- Schimmel, Annemarie. (2000). *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa Küpüşoğlu, KabcacıYay.:İstanbul.
- Soydan, Serpil. (2018). “Çağatay Türkçesinde Bazı Sayı İsimlerinin Kullanılışı ve Sayıların Gizemi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, 1797-1812.
- Ulukan, Ayşe. (2012). “Farklılığın Renk ve Sayılarda Buluşan Aynılığı”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 48, 165-190, Erzurum.
- Yardımcı, Mehmet. (2000). “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu*, 636-647.
- Yücel, Ümmühan. (2011). *Türk Halk İnanışlarında Sayılar*, AÜ SBE YL: Ankara.